

ΜΙΣΟΣ ΑΙΩΝΑΣ ΕΡΓΑΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΕΙΔΙΚΑ ΓΙΑ ΡΟΜΑ

Το γεγονός ότι «οι Τσιγγάνοι απασχολούν συχνά το αστυνομικό δελτίο και τον τοπικό τύπο με τον τρόπο ζωής και τα προβλήματα τους»¹ δεν είναι μια καινοτομία της, τόσο ευαίσθητης για τις «αντι-κοινωνικές» συμπεριφορές, εποχής μας. Τον Απρίλη του 1980, αυτό ακριβώς ήταν το κίνητρο που ώθησε μια καθηγήτρια της Ανώτερης Σχολής Κοινωνικής Εργασίας να ανέβει στα Άνω Λιόσια, μαζί με μια ομάδα τελειόφοιτων σπουδαστών. Στόχος ήταν να μελετηθούν τα «κοινωνικά χαρακτηριστικά» των Τσιγγάνων που ζούσαν εκεί ώστε να καταστρωθεί ένα «πρόγραμμα βοήθειας».

Το έργο αυτό πραγματοποιήθηκε μέσω ενός ερωτηματολογίου με «προτάσεις που ήταν εύκολο να κατανοηθούν», γιατί, ως γνωστόν το συγκεκριμένο υπό μελέτη αντικείμενο πάντα διακρινόταν για τις σοβαρές μαθησιακές του δυσκολίες. Προσέφερε, επίσης, τη βοήθειά της η ΜΚΟ «Σώστε τα παιδιά», η οποία μετρούσε ήδη δυο δεκαετίες ενεργούς παρουσίας στα Άνω Λιόσια και θα σχεδίαζε ένα «ειδικό πρόγραμμα» βάσει των αποτελεσμάτων της έρευνας. Λίγο πιο πέρα από τους μελετηρούς κοινωνικούς λειτουργούς, η υγιής ελληνική μεσαία τάξη της περιοχής έστηνε παλλαϊκές πορείες διαμαρτυρίας «με αίτημα την απομάκρυνση των Τσιγγάνων [...] γιατί ο τρόπος ζωής τους αποτελεί κίνδυνο για τη δημόσια υγεία».

Σύμφωνα με τις απαντήσεις του ερωτηματολογίου, 111 από τις συνολικά 211 Ρομά οικογένειες που δέχτηκαν να υποβληθούν σε συνεντεύξεις δεν είχαν ελληνική υπηκοότητα, και άρα δεν λάμβαναν κοινωνικές παροχές. Από τους 197 αρχηγούς οικογενειών μόνο 35 είχαν υπηρετήσει στον ελληνικό στρατό, με την καθηγήτρια που επέβλεψε τη μελέτη να σημειώνει ότι «ίσως καθυστερούν την πολιτογράφησή τους για να αποφύγουν τη στράτευση». Στη συντριπτική τους πλειοψηφία, επίσης, οι Τσιγγάνοι στα Άνω Λιόσια παρέμεναν ανασφάλιστοι, είτε γιατί εργάζονταν «ανεξάρτητα» είτε γιατί άλλαζαν συχνά εργοδότες. Συνήθως ήταν «πλανόδιοι πωλητές», συχνά όμως προσλαμβάνονταν από αφεντικά του αγροτικού τομέα. Αντίθετα με τα γνωστά κλισέ, μόνο μία γυναίκα «δήλωσε ζητιάνα» και μόνο δύο άνδρες ασχολούνταν με τη μουσική.

Η ΜΚΟ «Σώστε τα παιδιά», λίγο καιρό μετά, τοποθέτησε ένα τροχόσπιτο στα Άνω Λιόσια παρέχοντας σε σπουδαστές-κοινωνικούς λειτουργούς μια έδρα για να συνεχιστεί η επιτόπια έρευνα στα εξωτικά όντα που διέμεναν σε σπίτια «εκτός σχεδίου». Μια σπουδάστρια η οποία εργάστηκε εκεί, με παιδιά προσχολικής και σχολικής ηλικίας, κατά το ακαδημαϊκό έτος 1981-1982 κατάφερε ένα μικρό θαύμα. Αρχικά, με το διεισδυτικό αντικειμενικό της βλέμμα, συμπέρανε ότι υπήρχαν ορισμένα πολύ σοβαρά «προβλήματα». Τα παιδιά αυτά ήταν επιθετικά, δεν έδειχναν σεβασμό σε κανένα «κοινωνικό κανόνα», ούτε καν στον «εξοπλισμό του Τροχόσπιτου-Σχολείου» (!), είχαν πολύ φτωχό «λεξιλόγιο στα Ελληνικά» και χαρακτηρίζονταν, επίσης, από κακούς τρόπους και «ξυπολησιά» (sic). Κι όμως, μετά από επίμονη εκπαίδευση έξι μόλις μηνών, ο εξανθρωπισμός μιας ομάδας τέτοιων παιδιών έφτασε σε τόσο υψηλό επίπεδο ώστε η σπουδάστρια-δασκάλα-κοινωνική λειτουργός κατάφερε τελικά να παρουσιάσει το επίτευγμά της σε ένα «καλλιτεχνικό πρόγραμμα» στο (τότε) Εθνικό Κέντρο Ερευνών. Τα τσιγγανάκια, όχι μόνο φορούσαν πια ολόσωστα τα παπούτσια τους, αλλά «προκάλεσαν πολύ επαινετικά σχόλια» από τους υπεύθυνους αυτής της εκδήλωσης «που αρχικά δεν ήθελαν να τους δεχτούν».

Τέσσερις ακριβώς δεκαετίες μετά, μια άλλη καλλιτεχνική παρά-

σταση έλαβε χώρα, καρπός κι αυτή επίσκεψης σε οικισμό Ρομά. Αυτήν τη φορά, πρωταγωνιστικό ρόλο είχε ένας ειδικός επί των λοιμώξεων του οποίου το όνομα συνδεδεε τις προσευχές όλων των κοινωνικά υπεύθυνων πολιτών αυτής της χώρας τον Μάρτιο του 2020 και για τα επόμενα δύο χρόνια: ο Σωτήρης Τσιόδρας. Τον Απρίλιο του 2020 συμμετείχε κι ο ίδιος στην αυτοψία του ειδικού κλιμακίου του ΕΟΔΥ στη Νέα Σμύρνη Λάρισας, όπου είχαν εντοπιστεί «κρούσματα» σε Τσιγγάνους. Επιστρέφοντας στην Αθήνα, κατά την ημερήσια επίσημη ενημέρωση για το πώς εξελισσόταν ο πόλεμος ενάντια στον φονικό ιό, θύμισε στο τηλεοπτικό κοινό ότι οι Ρομά δεν είναι απειλή. Είναι «ευάλωτη ομάδα»:

Για αυτό βρεθήκαμε σήμερα κοντά τους. Μας αγκάλιασαν πραγματικά κι εμείς αισθανθήκαμε μέλος της κοινότητας τους και δικοί τους άνθρωποι. Το μήνυμά μας ήταν σήμερα να προστατεύσουμε (sic) τους ευπαθείς και να περικρακώσουμε (sic) όσο μπορούμε όσους ήταν θετικοί.²

Ακολούθησε μια απαγόρευση κυκλοφορίας ειδικά για Ρομά, αυστηρότερη από αυτήν που ήδη είχε επιβληθεί ανά την επικράτεια. Δεν χρειάστηκε, στη συγκεκριμένη περίπτωση, να μοιραστούν ερωτηματολόγια. Τέτοια ειδική μεταχείριση είχαν κατόπιν και άλλοι οικισμοί Τσιγγάνων.

Το καλοκαίρι που πέρασε, το Υπουργείο Κοινωνικής Συνοχής και Οικογένειας δημοσίευσε μια μελέτη για την κοινωνική κατάσταση των Ρομά στην Ελλάδα.³ Κεντρικό μεθοδολογικό εργαλείο και πάλι ήταν η διεξαγωγή επιτόπιων συνεντεύξεων για να συμπληρωθεί ένα ερωτηματολόγιο. Όπως και το 1980, κύρια πηγή εισοδήματος των Ρομά ήταν το «περιστασιακό μεροκάματο», με τα στοιχεία που συλλέχθηκαν να «σκιαγραφούν μια εργασιακή πραγματικότητα έντονα επισφαλής και κυρίως άτυπη». Κάποια πράγματα βέβαια έχουν πια αλλάξει. Σύμφωνα με τη φετινή μελέτη, όλοι σχεδόν οι Ρομά έχουν αποκτήσει ελληνική ιθαγένεια, ενώ ένα μεγάλο ποσοστό (45%) φαίνεται να εξαρτάται από κρατικά επιδόματα, κάτι που σημαίνει ότι έχει περιέλθει υπό πιο ασφυκτικό κρατικό έλεγχο. Το βασικό, πάντως, συμπέρασμα ήταν ταυτόσημο με εκείνο της μελέτης του 1980: απαιτείται ένας «συνδυασμός στοχευμένων πολιτικών» για να υπάρξει «ουσιαστική πρόοδος» στη σχέση της κανονικής κοινωνίας με τους Ρομά.

Μισός (παρά κάτι) αιώνας, όμως, δεν περνάει άδικα. Το πόσο έχουν αποδώσει οι προηγούμενες στοχευμένες πολιτικές του ελληνικού κράτους φάνηκε φέτος τον Σεπτέμβρη, όταν ο Υπουργός Δημόσιας Τάξης εξήγγειλε την ειδική εφαρμογή για τους Ρομά του δόγματος της μηδενικής ανοχής, ακόμα και με την πρόσληψη «ειδικά εκπαιδευμένων» Ρομά.⁴ Τώρα πια, οι Τσιγγάνοι που έχουν μάθει πώς να βάζουν σωστά τα παπούτσια τους και να μιλάνε σωστά Ελληνικά θα χορεύουν και θα τραγουδούν, όχι μπροστά στο κοινό ενός ερευνητικού κέντρου, αλλά πλάι στους ένοπλους κανονικούς μπάτσους. Γιατί γενικά αυτό πρέπει να κάνουν οι Ρομά, να χορεύουν και να τραγουδούν μπροστά στους κανονικούς ανθρώπους, όπως θα έκαναν κάποια εξημερωμένα ζώα. Προπάντων, όμως, πρέπει να αποδέχονται χωρίς πολλές εντάσεις τον ρόλο μιας υπό επιτήρηση εργασιακής δύναμης, άτυπης και επισφαλούς, βυθισμένης σε έναν ωκεανό από αφανείς σκατοδουλειές για το, νόμιμο ή «μαύρο», ελληνικό κεφάλαιο.

Το ελληνικό κράτος, από τότε που άρχισε να εδραιώνεται η σύγχρονη μορφή του, δεν έχει πάψει να ασχολείται με την κοινωνι-

DEPRESSION

κή κατάσταση των Ρομά, να μελετά, να σχεδιάζει και να παρεμβαίνει για την «προστασία» και την «περιχαρακωσή» τους, σύμφωνα με την, επιστημονικά άρτια, φρασεολογία του Τσιόδρα. Η δεξιά του κράτους ζητά την απομόνωση ή την εκδίωξή τους. Η αριστερά του κράτους κάνει επιτόπιες επισκέψεις για να εξημερώσει τα θηρία. Οι μπάτσοι επιτηρούν. Πρόκειται για μια ειδική εργατική πολιτική, για μια μακρόχρονη στρατηγική πειθάρχησης ενός κομματιού της εγχώριας εργασιακής δύναμης μέσω «ειδικής μεταχείρισης».

Από τις αρχές της δεκαετίας του '80 μέχρι και σήμερα, αυτή η εργατική πολιτική συνδυάζει «προγράμματα βοήθειας» και ασκήσεις μηδενικής ανοχής. Αξιοποιεί το ίδιο ευρύ φάσμα εργαλείων και μεθόδων: ερωτηματολόγια, καλλιτεχνικά δρώμενα, αγανακτισμένους κατοίκους, υγειονομικά μέτρα, όπλα μπάτσων που εκπυρσοκροτούν. Κάτι ανάλογο, σε πολύ μεγαλύτερη κιάλας έκταση, δοκιμάζεται, αρκετά χρόνια τώρα, και στους μετανάστες. Και η κανονική ζωή συνεχίζεται. Είναι έτσι, με αυτόν τον καθημερινό συσκοτισμένο ταξικό πόλεμο των αφεντικών ενάντια στα κατώτερα στρώματα της εργατικής τάξης, που μπορεί και συνεχίζεται.

Απρίλιος του 2020. Ο Χαρδαλιάς, ο Τσιόδρας, το κλιμάκιο του ΕΟΔΥ και κάποιιοι μασκοφορεμένοι μπάτσοι. Εξηγούν στους Ρομά στη Νέα Σμύρνη Λάρισα γιατί τους επιβλήθηκε ειδική απαγόρευση κυκλοφορίας. Αν σας δημιουργήθηκε η εντύπωση ότι χαιρετούν ναζιστικά, κάνετε λάθος. Οι εικόνες, ως γνωστόν, μπορούν να μας εξαπατήσουν.

1. Για αυτήν τη φράση, και ό,τι ακολουθεί στις επόμενες παραγράφους, βλ. Σταματίνα Κ. Κοκκινάκη, «Κοινωνικά χαρακτηριστικά των Τσιγγάνων της περιοχής Άνω Λιοσίων Αττικής», *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών* #48, 1983.
2. Χρήστος Δεμέτις, «Πώς ο Τσιόδρας τσάκισε με δύο λόγια τον ρατσισμό σε βάρος των Ρομά», *News 24/7*, 10/04/2020.
3. Υπουργείο Κοινωνικής Συνοχής και Οικογενειακών Υποθέσεων, Μελέτη αποτύπωσης κοινωνικοοικονομικής κατάστασης των Ρομά στην Ελλάδα, Αθήνα, Ιούνιος 2025 (προσβάσιμο στο egroma.gov.gr).
4. Γιάννης Σουλιώτης, «Σε επιτήρηση οι καταυλισμοί Ρομά», *Η Καθημερινή*, 23/09/2025

23/7: Η Ελληνική Αστυνομία ανακοινώνει 2.500 πρόστιμα για κράνος σε μία εβδομάδα. Και μιας και πρόστιμο για κράνος σημαίνει φιλάκια στο δίπλωμα για 2 μήνες, η ημερομηνία σημαίνει κομμένες οι διακοπές. Η γεωγραφία των προστίμων είναι κι αυτή ιδιαίτερη. Τα πρωτεία έχει η Αττική και μετά ακολουθούν 381 στο Νότιο Αιγαίο, 274 στα Ιόνια Νησιά και 254 στην Κρήτη. Δηλαδή ακόμη κι αν πρόλαβες να φύγεις, ή γύρνα πίσω στο καμίνι ή ετοιμάσου για πεζοπορίες.

6/8: Η Κοπεγχάγη προωθεί τον «βιώσιμο τουρισμό» εισάγοντας το σύστημα CorenPay: οι τουρίστες που περπατούν και δεν χρησιμοποιούν όχημα ή που καθαρίζουν κάνα παρτέρι, θα ανταμειβονται με τσάμπα καφέ σε επιλεγμένα μαγαζιά. Γατάκια Δανοί. Μπορείτε απλά να τους παίρνετε το δίπλωμα. Έτσι ούτε καφέ δεν θα χρειάζεστε να τους κερνάτε.

17/8: Η αστυνομία κάνει εβδομήντα μία εφόδους σε σπίτια στη Δυτική Αττική με στόχο την «εγκληματικότητα των ρομά». Ο Μαρίνος Μουκάνης, δημοτικός σύμβουλος του Δήμου Αχαρνών και γενικός γραμματέας της Πανελλαδικής Συνομοσπονδίας Ελλήνων Ρομά, υπογραμμίζει πως συμφωνεί απόλυτα με την πάταξη της εγκληματικότητας και τονίζει ότι υπάρχει πράγματι πρόβλημα στην περιοχή. Μετά βέβαια προσθέτει κι ότι «εγώ μένω πλέον στη Ραφήνα», οπότε εξηγούνται διάφορα.

7/9: Η Δανία γίνεται η τρίτη χώρα στην Ευρώπη που θεσπίζει υποχρεωτική στρατιωτική θητεία στις γυναίκες. Προφανώς δηλαδή δεν εμφανίστηκαν αρκετοί τουρίστες πρόθυμοι να στελεχώσουν τον δανέζικο στρατό με αντάλλαγμα κανέναν καφέ. Δανέζες αριστερές δηλώνουν αντίθετες στον στρατό, αλλά λένε πως εφόσον υπάρχει υποχρεωτική στράτευση, προτιμούν αυτή να αφορά εξίσου και τα δύο φύλα, γιατί είναι θέμα ισότητας. Μετά την ιστορία με τον κύριο Μουκάνη βέβαια, δεν μπορούμε παρά να αναρωτηθούμε: μένουν στη Δανία οι κυρίες ή τα λένε αυτά εκ του ασφαλούς;

18/9: Σύμφωνα με την Καθημερινή στις ελληνοτουρκικές σχέσεις επικρατεί «ατμόσφαιρα ελεγχόμενης έντασης». Μα καλά, τι είναι οι ελληνοτουρκικές σχέσεις; Ελεγχόμενα μπάχαλα στα λουλουδάκια; Μην σας ακούγεται καθησυχαστικό πάντως. Και τα ελεγχόμενα μπάχαλα μπορεί να είναι ελεγχόμενα, αλλά όλο και διάφοροι δύσμοιροι γυρνούν με το κεφάλι ανοιγμένο.

18/9: Η αλβανική κυβέρνηση σχηματίζει υπουργείο καταπολέμησης της διαφθοράς με υπουργό την Diella, ένα ρομπότ τεχνητής νοημοσύνης. Η αντιπολίτευση ασκεί δριμύτη κριτική χαρακτηρίζοντας τον διορισμό αντισυνταγματικό, γιατί το ρομπότ δεν έχει αλβανική υποκοδότητα. Συγγνώμη, η υπηκοότητα είναι το πρόβλημα; Το ποιος το έχει προγραμματίσει ή το ότι δεν το εξέλεξε κανείς δεν απασχολεί κανέναν;

10 Χρόνια Πριν...

18/9/2015: Ο γενικός του ΚΚΕ συναντήθηκε με συνδικαλιστές μπάτσους, δηλώνοντας πως δεν ταυτίζει το προσωπικό της αστυνομίας με τον κατασταλτικό ρόλο που έχει. Μάλλον θεωρεί ότι οι μπάτσοι ανήκουν στην κατηγορία εκείνων που διεκπεραιώνουν μηχανικά καθήκοντα και κινδυνεύουν να μείνουν άνεργοι απ' τα ρομπότ. Βλέπει μπροστά το Κόμμα.

19/9: Η αστυνομία της Καλιφόρνιας εντοπίζει όχημα χωρίς οδηγό να κάνει παράβαση και δεν ξέρει αν πρέπει να του κόψει κλήση ή όχι. Πάλι καλά, γιατί μπορεί η κλήση να έβγαине αντισυνταγματική, μιας και το ρομπότ δεν έχει υπηκοότητα.

20/9: Οδηγός μοτοσυκλέτας συλλαμβάνεται στην Καλλιθέα κάνοντας σούζα επί 350 μέτρα στη Λ. Θησέως χωρίς δίπλωμα. Ρε αδερφέ... Εκεί που λέγαμε «Στα Μπλόκα όλοι Σούζα», εμείς τίτλο για την αφίσα ψάχναμε, πολύ τοις μετρητοίς το πήρες... Τα φιλά μας, τα λέμε στην πλατεία. Φαίνεται πως ο τρόπος να κάνεις σούζα στη Θησέως είναι ένας: όταν σε σταματήσουν κάνε το ρομπότ. Κανονικά όποιος μπορεί να κάνει μισό χιλιόμετρο σούζα, θα έπρεπε να παίρνει το δίπλωμα τιμής ένεκεν.

